

*Σε πάνδημη τελετή των Μακεδόνων Ακριτών χθες Κυριακή
ο Δήμαρχος Πρεσπών απεκάλυψε την προτομή
του θρυλικού Μακεδονομάχου Καπετάν Κώττα
στη γενέτειρά του που φέρει το όνομά του.
Ακολουθεί το κείμενο της κεντρικής ομιλίας.
Καλύπτει 5 σελίδες αλλά ίσως ενδιαφέρει.*

ΚΑΠΕΤΑΝ ΚΩΤΤΑΣ Ο ΠΡΩΤΟΜΑΧΟΣ

Ο καπετάν Κώττας είναι εμβληματική μορφή του μακεδονικού ελληνισμού και πρωτομάχος του Μακεδονικού Αγώνα. Προσωποποιεί όσον ουδείς άλλος τα ανδραγαθήματα, τα παθήματα και τα διλήμματα των σλαβοφώνων Ελλήνων Μακεδόνων στο λυκόφως του 19^{ου} αιώνα και στο λυκαυγές του 20ού οπότε η κορύφωση του επεισάκτου εθνικισμού κατεσπάραξε την γενέτειρα Μακεδονία.

Βιώνοντας, κατά την αυτοφυή παράδοση, την ευρυχωρία της πατρώας Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και την αλληλοπεριχώρηση των Λαών που ευλαβικά διέσωζε η Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία και πραγματώνε ο Οικουμενικός Πατριάρχης ως νόμιμη Κεφαλή του Βασιλικού Γένους των Ρωμαίων, αυτός ο απλός μυλωνάς της μακρυνής Ρούλιας, εδώ στα μυσταγωγικά Κορέστεια, αρνήθηκε άχρι θανάτου να αποδεχθεί όσα οι περισπούδαστοι γραμματιζούμενοι, διαφωτιζόμενοι εξ Εσπερίας, είχαν ενστερνισθεί και διεκήρυσσαν ως «αυταπόδεικτα δεδομένα». Δηλαδή, αυτός ο αγράμματος ξωμάχος της άγνωστης μακεδονικής γης, φέροντας μέσα του πρωτογενώς το άγιο φως της καθ' ημάς Ανατολής, αρνήθηκε να αποδεχθεί ότι καινοφανείς εξωγενείς παράγοντες (Βουλγαρία, σχισματική Βουλγαρική Εκκλησία, γλώσσα, τοπικές αντιδικίες, προσωπικές έριδες, κτηματικές μικροδιαφορές κ.α) μπορούσαν και ιδίως «έπρεπε», παρά Φύσιν, να διχάσουν αδελφά επί αιώνες χωριά, ενορίες, γειτονιές, ακόμη και οικογένειες σε δύο εχθρικά μεταξύ τους εθνικά στρατόπεδα, εφ' όσον ανέκαθεν -όσο κρατούσε η ανθρώπινη μνήμη- όλοι ανεξαιρέτως οι Μακεδόνες, με την χαρίεσσα ποικιλομορφία της κάθε λαλιάς τους και φορεσιάς τους, ανήκαν αδιαίρετοι, ομοούσιοι και ισότιμοι στο Βασιλικόν Γένος των Ρωμαίων, στο Ρωμαϊκό, ήσαν Ρωμιοί, Ρουμ κατά τους Οθωμανούς, όπως και οι άλλοι ποικιλόφωνοι αδελφοί τους βλαχόφωνοι, αρβανιτόφωνοι, τουρκόφωνοι και ελληνόφωνοι πιστοί εν Χριστώ τω Θεώ.

Ορμέμφυτα αλλά εκπληκτικά, με τη ζωή του και με τον θάνατό του, ο Κώττας άσκησε την Υψηλή Στρατηγική της πατρώας του Αυτοκρατορίας στην κληρονομιά του Μεγάλου Αλεξάνδρου του Μακεδόνας: την καταλλαγή και την αλληλοπεριχώρηση των διαφορετικών επί το αυτό και το ουσιώδες, τον άνθρωπο. Αυτή είναι η ειδοποιός διαφορά που ξεχώρισε τον Κώττα από όλους τους άλλους Μακεδονομάχους πλην του Παύλου Μελά, τον ανέδειξε μοναδικό και τον κατέστησε εμβληματική μορφή του Ελληνισμού.

Τον διακατείχε ακράδαντη πίστη και ακλόνητη αυτοπεποίθηση διότι ένιωθε βαθειά τι πραγματικά εκπροσωπούσε και είχε χρέος να υπερασπισθεί. Γι' αυτό, το 1898, λίγους μόλις μήνες μετά την συντριπτική ήττα του ελληνικού στρατού και την ταπείνωση της Ελλάδος, επαναστάτησε ολομόναχος εναντίον της κραταιάς Οθωμανικής Αυτοκρατορία, προκήρυξε αγέρωχος την ελευθερία στη Μακεδονία και επί έξη ολόκληρα χρόνια, μέχρι το τέλος του, διατήρησε απρόσβλητη την ευρύχωρη επικράτειά του στα Κορέστεια και στις μαγευτικές Πρέσπες, όπως εκεί ακριβώς είχαν πράξει και οι πατέρες του το 1878 όταν ο ίδιος, γεννημένος εδώ στη Ρούλια του 1863, ήταν έφηβος ήδη 15 χρονών.

Είναι τόσο σπουδαίος ώστε ο εθναπόστολος Ίων Δραγούμης, Γραμματέας στο Γ. Προξενείο της Ελλάδος στο Μοναστήρι το 1902-1903, τον αναφέρει εκατό ακριβώς φορές, σε εκατό διαφορετικές ημερομηνίες στο Ημερολόγιό του, στις εκθέσεις του προς το

υπουργείο των Εξωτερικών και στις επιστολές του προς τον Παύλο Μελά σύζυγο της Ναταλίας Στ. Δραγούμη, αδελφής του Ίωνος.¹

Το καλοκαίρι του 1903 πήρε μέρος πρώτος στην εξέγερση του Ήλιντεν επειδή ουδέποτε ξεχώρισε τους σλαβόφωνους Μακεδόνες. Τους υπερασπίζονταν όλους μαζί εξ αιτίας διότι δεν χωρούσε ο νους του ποτέ ότι ένα ζωντανό σώμα μπορεί να εξακολουθήσει να ζει όταν διαμελισθεί. Γι' αυτό, κατά την προετοιμασία της εξέγερσης την Άνοιξη 1903, στην Αθήνα διαδίδεται ότι διέσωσε στις Πρέσπες τον κομιτατζή Άρσωφ από τους Τούρκους. Στις 12 Απριλίου 1903 ο Παύλος Μελάς γράφει στον Ίωνα Δραγούμη στο Μοναστήρι.²

«Ειπέ Καραβαγγέλην ότι εδώ εμάθαμεν ότι ο Βούλγαρος Άρσωφ περικυκλωθείς εις Πρέσπαν υπό Τούρκων εξήτησε την βοήθειαν του Κώττε όστις έσπευσε και τον εγλύτωσε χτυπήσας τους Τούρκους. Είναι αληθές;».

Ο Ίων Δραγούμης διαψεύδει. Στις 21 Απριλίου 1903 γράφει στον Παύλο Μελά:³

«Τα περί Άρσωφ και Κώττε είναι ψέματα αλλά θα γράψω του Καστορίας να προσέχη τον Κώττε».

Οι καχυποψίες συνοδεύουν τον Κώττα έως και τον μαρτυρικό θάνατό του στην κρεμάλα για την Ελλάδα διότι ο πρωτομάχος της Μακεδονίας είχε ενιαία αντίληψη του μακεδονικού ελληνισμού και κεντρικός σκοπός του ήταν ο ενιαίος αγώνας με μοναδικό εχθρό τον Οθωμανό. Όταν, όμως, οι σύντροφοί του κομιτατζήδες ξεχώρισαν και σφαγίασαν Μακεδόνες, ο Κώττας εστράφη αδίστακτα εναντίον τους και, γλυτώνοντας πολλές δόλιες ενέδρες τους και μπαμπεσιές τους, τους τιμώρησε αμείλικτα όπως ακριβώς εξόντωνε ενωρίτερα τους Τουρκαλβανούς καταπιεστές φοροεισπράκτορες και τους σφετεριστές μπέηδες. Παρά την ισχύ του, ήταν αφιλοχρήματος. Ο Ίων Δραγούμης σημειώνει στο Ημερολόγιό του:⁴

«25 Φεβρουαρίου 1903. Ο Κώττες έλαβεν οπίσω τα χρήματα παρά των ληστευσάντων τον Τζώτζην και τα απέδωκεν εις αυτόν».

(Ο Δημητράκης Ν. Τζώτζης, από το Πισοδέρι στην επικράτεια του Κώττα, είναι εκ μητρός προπάππος μου. Στο Μοναστήρι διατηρούσε κεντρικό χάνι όπου απέκρουσε δολοφονική επίθεση Βουλγάρων εκτελεστών γιατί το χάνι του ήταν κόμβος του Μακεδονικού Αγώνα).

Όταν σημειώνεται η εξέγερση του Ήλιντεν, όλο το καλοκαίρι του 1903 οι Οθωμανοί, τακτικός στρατός με βαρύ οπλισμό και άτακτοι μασιμποζούκοι, σαρώνουν την Άνω Μακεδονία, πυρπολούν δεκάδες χωριά, εκτελούν στα τυφλά γυναίκες, γέροντες και παιδιά, καίνε στα χωράφια τη σοδειά. Απέναντί τους βρίσκουν τον Κώττα, που κρατάει ελεύθερη την ορεινή επικράτειά του και προσφέρει καταφυγή σε όποιον πρόλαβε να σωθεί.

Ο ευφυής πρωτομάχος έχει αντιληφθεί την πλεκτάνη του Ήλιντεν και έχει ιδεί κατά πρόσωπο τους διοργανωτές Βουλγάρους αξιωματικούς. Τον Ιανουάριο 1904, οπότε ο βαρύς μακεδονικός χειμώνας φυλάγει την επικράτειά του, ο Κώττας κατέρχεται ανήσυχος στην Αθήνα μόλις έχει κατασιγάσει κάπως η θύελλα. Ήδη οι δύο μεγαλύτεροι γιοί του σπουδάζουν την πρωτεύουσα υπότροφοι της Πατρίδας, ενώ ο ίδιος δεν μιλάει καν τα ελληνικά. Απλώς τα καταλαβαίνει και προφέρει αδέξια μερικές ελληνικές λέξεις με τη βαρειά μακεδονική προφορά μας. Ο Δημήτρης θα γίνει δικηγόρος, ο Σωτήρης αξιωματικός μέχρι τον βαθμό του αντιστρατήγου αλλά ο πατέρας τους δεν θα προλάβει να τους ξαναδεί. Εκεί, όμως, βλέπει σπουδαίους ανθρώπους: τον Διάδοχο Κωνσταντίνο στα Ανάκτορα, τον Πρόεδρο του Μακεδονικού Κομιτάτου Καλαποθάκη, τον Μακεδόνα άρχοντα Στέφανο Δραγούμη και τον

¹ Ίωνος Δραγούμη, Τα Τετράδια του Ήλιντεν, επιμέλεια Γιώργος Πετσιβάς, Αθήνα 2000, εκδ. Πετσιβα.

² Όπου ανωτ. σελ.79.

³ Όπου ανωτ. σελ.83.

⁴ Όπου ανωτ.

γαμβρό αυτού Παύλο Μελά στην Κηφισιά. Δεν σαστίζει ούτε ξιπάζεται. Επιστρέφει και συνεχίζει.

Τον Μάρτιο 1904 φθάνουν προς αναγνώριση στη Μακεδονία, με ψευδώνυμα, οι αξιωματικοί Παύλος Μελάς, Γεώργιος Κολοκοτρώνης εγγονός του θρυλικού Γέρου του Μοριά, Αλέξανδρος Κοντούλης και Αναστάσιος Παπούλας. Οι δύο τελευταίοι θα φθάσουν αντιστράτηγοι. Ο Παπούλας θα είναι ο νικηφόρος Αρχιστράτηγος της Στρατιάς Μικράς Ασίας αλλά θα εκτελεσθεί το 1935 από τον ελληνικό στρατό κατηγορούμενος για το βενιζελικό κίνημα του στρατηγού Νικολάου Πλαστήρα!

Τους τέσσερις Έλληνες αξιωματικούς υποδέχεται στα ελληνικά σύνορα ο Κώττας με επτά ένοπλα παλληκάρια του, τους οδηγεί στην Μακεδονία και τους φρουρεί άγρυπνος σ' όλη την μακρά περιοδεία τους. Θα συνεχίσει να τους φρουρεί και να τους οδηγεί και κατά την επιστροφή τους στην Ελλάδα. Σε μακροσκελή αναφορά τους προς τον υπουργό Στρατιωτικών οι τρεις τελευταίοι γράφουν από το Βογατσικό στις 16 Απριλίου 1904:⁵

«Εισήλθομεν εις το Μακεδονικόν έδαφος, δια του μεθοριακού σταθμού Κριτσοτάδων, την νύκτα της 7^{ης}-8^{ης} του παρελθόντος μηνός. Κατά την εισβολήν μας ταύτην συνοδευόμεθα εξ επτά οπλοφόρων υπό τον οπλαρχηγόν Κωνσταντίνον Χρήστου Καπετάν Κώτα. Τα χωριά είναι παντελώς αφωσιωμένα εις τον Κώταν. Εκ του συνόλου της περιοδείας ημών και της προσωπικής συναντήσεως μετά των προκρίτων των διαφόρων χωρίων απεκομίσαμεν αρίστας εντυπώσεις.

Θεωρούμεν επιβεβλημένον να υποβάλωμεν τη Υμετέρα Εξοχότητι την γνώμην διεμορφώσαμεν περί του Κώτα μετά του οποίου επί μήνα περίπου είμεθα εις συνάφειαν και συνεργασίαν και ο οποίος σπουδαίως διηκούνη το έργον της περιοδείας και της αποστολής ημών. Ο Κώτας, εξόχως ικανός εις το έργον του, επέτυχε να έχη αφωσιωμένα χωριά άτινα εις το νέυμα του είναι έτοιμα να κινηθώσιν κατά τας διαθέσεις του. Κατά το έτος 1903, το λεγόμενον «έτος της επαναστάσεως», επολέμησε γενναίως κατά του τουρκικού στρατού μη διακρίνων ορθοδόξους και σχισματικούς, βλέπων δε μίαν Χριστιανικήν αδελφότητα και μίαν Μακεδονίαν. Είναι φανατικός και ενάρετος Χριστιανός. Μετά τα οικτρά αποτελέσματα των βουλγαρικών επιδρομών και τας κακούργους πράξεις, ο Κώτας μετερρύθμισε τας ιδέας του. Νυν εμφορείται εκ της ιδέας ότι όστις κατορθώνει επαναφοράν των σχισματικών εις την Ορθοδοξίαν πράττει πράξιν θεάρεστον. Από πολλού ήδη εργάζεται υπέρ των ιδεών ημών. Ετέθη εις πραγματικήν εθνικήν Ελληνικήν δράσιν, μετά παρρησίας δε ενώπιον ημών ωμίλησε προς τους εκ των χειλέων του κρεμωμένους θαυμαστάς του χωρικούς ότι η Ελληνική φυλή, εις ην ανήκομεν όλοι, είναι προωρισμένη να σώση την Μακεδονίαν».

Στα χωριά οι Μακεδόνες υποδέχονται με συγκίνηση και αφοσίωση τον καπετάν Κώττα που τους συστήνει τους Έλληνες αξιωματικούς, συγκροτεί μικρές τοπικές συνελεύσεις προυχόντων, τους μιλάει στη ντοπιολαλιά τους θερμά για την Ελλάδα και τους ορκίζει. Με διερμηνέα τον Λάκη Πύρζα τους μιλούν και οι αξιωματικοί που εντυπωσιάζονται βαθειά. Στα Κορέστεια προσέρχονται επίσης βλαχόφωνοι Μακεδόνες από το Πισοδέρι και στις Πρέσπες αρβανιτόφωνοι Μακεδόνες συμπληρώνοντας έτσι την Αλλόφωνη Ρωμιοσύνη. Γίνονται ομιλίες στα ελληνικά σχολεία και οι κάτοικοι παρακολουθούν. Αν κι ένας μονάχα απ' αυτούς δεν ένιωθε Έλληνας, δεν θα κατέδιδε στους Οθωμανούς ή στους Βούλγαρους τους Έλληνες αξιωματικούς; Αρκούσε μονάχα μια φράση προφορικά και εμπιστευτικά. Αντίθετα, ο ενθουσιασμός ήταν παλλαϊκός και συγκινητικός. Εξ άλλου οι ίδιοι αξιωματικοί στην προαναφερομένη έκθεσή τους εκφράζουν τον θαυμασμό τους για το χωριό Ζέλοβο, που φυλάγει το πέρασμα προς τα Κορέστεια και τις Πρέσπες, και στην έκθεσή τους υπογραμμίζουν ότι το Ζέλοβο, σήμερα Ανταρτικό, είναι *«άξιον ιδιαιτέρας μνείας δια την αντίδρασίν του κατά των βουλγαρικών επιδρομών και την εν γένει δράσιν του βουλγαρικού Κομιτάτου».*

⁵ Όπου ανωτ. σελ. 636-647.

Λεπτομερέστερα, μέρα προς μέρα, καταγράφει τις προσωπικές εμπειρίες του από την μηνιαία περίπου συναναστροφή του με τον καπετάν Κώττα και τους Μακεδόνες στα γράμματά του προς την αγαπημένη του Νάτα ο Παύλος Μελάς που γράφει:⁶

«Γαβρέσι 16 Μαρτίου 1904

Εις την κορυφήν του όρους είναι το Σίστεβον. Εδώ κατοικεί μία νέα χήρα η οποία έχει επτά παιδιά. Ο άνδρας της, Ιω. Παπαναστασίου, ήτο εις το σώμα του Κώττα. Μίαν ημέραν, όμως, τον συνέλαβε δια δόλου ο Τσακαλάρωφ και τον εφόνευσεν. Ο Κώττας ηθέλησε να περάση χθες από εκεί δια να την ιδή και να της δώση κάτι εξ ιδίων δια το Πάσχα. Ο Κοντούλης του δίδει μίαν λίραν δια την προστατευομένην του. Έπρεπε να έβλεπες την χαράν και την ευγνωμοσύνην του Κώττα! Η καημένη η γυναίκα πέφτει κλαίουσα εις τας αγκάλας του Κώττα, ο οποίος κλαίει και αυτός μαζί της. Είναι απίστευτον εις αυτόν τον σιωπηλόν και φαινομενικώς ψυχρόν άνθρωπον τι ευαίσθητος καρδιά κρύβεται.

Η ώρα είναι 3 το πρωϊ όταν φθάνομεν έξω από το Γαβρέσι. Μας ανοίγει την αυλόθυραν μία νέα χωρική η οποία μας φωτίζει με δάδα. Εις τον εξώστην του χαγιατιού προβάλλουν λογιών-λογιών τρομαγμένα γυναικόπαιδα, γέροντες, γριές, νέες και νέοι, καμμιά δεκαπενταριά. Μόλις αναγνωρίζουν τον Κώτταν αμέσως γέλια και χαρά διαδέχονται την ανησυχίαν. Είναι απερίγραπτος η ευτυχία που προκαλεί η παρουσία και η επάνοδος του Κώττα. Τον λατρεύουν όλα αυτά τα χωριά.

Είμεθα ενθουσιασμένοι με τον Κώτταν και ο Κώττας μαζί μας. Ο άνθρωπος αυτός δεν είναι κοινός. Δεν τον κρίνω μόνον από τα κατορθώματά του, τα οποία είναι θετικά και πραγματικά, αλλά τον κρίνω από την ευγένειαν της ψυχής του που πολλάκις έως τώρα είχα την ευκαιρίαν να εκτιμήσω.

Το απόγευμα, περί τας 5 μ.μ., κατόπιν προσκλήσεως του Κώττα, συνεκεντρώθησαν εις το δωμάτιόν μας 12 προύχοντες. Εις αυτούς ωμίλησε ζωηρότατα, ευλωττότατα και πειστικώτατα ο Κώττας -μετέφραζεν ο Πύρζας. Όλοι οι προύχοντες ενθουσιάσθησαν και συμφώνησαν με τον Κώτταν».

«Ζέλοβο 21 Μαρτίου 1904

Ενώ κοιμώμεθα, μας εξύπνησε χωρικός από την Όστιμαν με την είδησιν ότι ανεφάνησαν 15 Τούρκοι στρατιώται. Είναι τόση η πεποιθήσις του Κώττα και των άλλων εις τους Ζελοβίτας ώστε δεν ελάβομεν κανένα μέτρον, αν και δεν ήτο απίθανον ότι θα ήρχοντο».

Ο Κώττας αγάπησε βαθειά τον Παύλο Μελά επειδή κι αυτός δεν ξεχώριζε τους Μακεδόνες, αλλά έκρινε απλώς παραπλανημένους τους σχισματικούς και δεν επέτρεπε να τους τιμωρήσει κανείς. Έκλαψε μάλιστα πικρά όταν οι δολοφόνοι του παπά του Στρεμπένου, συγχωριανοί του πατέρας και γιός, επεχείρησαν να αποδράσουν και άριστοι Κρητικοί σκοπευτές του αναρτικού σώματός του τους πυροβόλησαν αστραπιαία και τους σκότωσαν. «Έκλαυσα πικρά. Ποιός είμαι εγώ δια να σκοτώνω; Εγώ ήλθα δια να ενώσω», έγραψε στη Νάτα.

Οι δύο αυτοί πρωτοκαπετάνιοι και εθνομάρτυρες, τόσο πολύ διαφορετικοί και συνάμα τόσο όμοιοι, είχαν πλήρη την αίσθηση ότι το διεκδικούμενο έπαθλο στη Μακεδονία και το Ιερόν Σφάγιον του Αγώνα ήσαν οι σλαβόφωνοι Έλληνες Μακεδόνες. Άλλωστε, είναι ηλίου φαεινότερον ότι μέσα στην ίδια οικογένεια, που συχνά διχάζονταν, είναι αδύνατον να υπάρχουν δύο εθνότητες -ο ένας αδελφός Βούλγαρος και ο άλλος Έλληνας. Κώττας και Μελάς θυσιάσθησαν πρόθυμα και οι δύο, την ίδια χρονιά, για να υπερασπισθούν όλους τους Μακεδόνες γιατί ήσαν αδέρφια τους.

Τον Ιούλιο 1904, προδομένος από συντρόφους του ο καπετάν Κώττας συλλαμβάνεται με μπαμπεσιά από τους Οθωμανούς μέσα στο απόρθητο σπίτι του στη Ρούλια και μεταφέρεται σιδηροδέσμιος στο Μοναστήρι. Ζει εγκάθειρκτος αλλά ήρεμος 14 μήνες στη φυλακή. Στις 27 Σεπτεμβρίου 1905 οδηγείται σιδηροδέσμιος στην αγχώνη. Είναι απίστευτα

⁶ Ναταλίας Μελά, Παύλος Μελάς, σελ. 237-239, 241 και 256, β' έκδοση Αθήνα 1964 από τον Σύλλογο προς διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων, α' έκδοση Αλεξάνδρεια 1926, εκδότης Νέα Ζωή.

χειροδύναμος και στον δρόμο σπάει τα δεσμά του, δραπετεύει αλλά, πριν προλάβει να χαθεί μέσα στα σοκάκια και στο πλήθος, συλλαμβάνεται και όρθιος κατευθύνεται προς το μαρτύριο. Απαγχονίζεται στην μεγάλη πλατεία του Ατ Παζάρ όπου πουλιόνταν τα ωραιότερα άτια. Την τελευταία πνοή του την αφιέρωσε στην Πατρίδα.

-Να ζίβι Γκρτσία -έκραξε στη ντοπιολαλιά του. Κλώτσησε μόνος του το σκαμνί και έσβησε: « Ζήτω η Ελλάδα».

Πράγματι η Ελλάδα ζει. Ο καπετάν Κώττας ζει. Και η Μακεδονία τον ευγνωμονεί. Μας ευλόγησε σήμερα ο Θεός και σήμερα γύρω του εμείς εδώ οι δικοί του Μακεδόνες τον ευγνωμονούμε, τον τιμούμε και τον προσκυνούμε ταπεινοί. Εδώ σ' αυτά τα ακροπύργια του ορθώνεται το Γένος μας. Αυτά είναι τα δικά μας μέρη. Έτσι είμαστε εδώ εμείς οι Μακεδόνες. Σε πείσμα των καιρών και των μωρών στεκόμαστε ορθοί. Πάντα ταπεινοί. Σε ακολουθούμε, καπετάνιε!

N. I. Μέρτζος